

4. Веклич В. Методи дослідження прав і свобод людини та громадянина [Електронний ресурс] / В. Веклич // Віче. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/1736/>.
5. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник. – 2-ге вид., перероб. і допов. / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 688 с.
6. Загальна теорія держави і права / А. М. Колодой, В. В. Копейчиков, С. Л. Лисенков та ін. ; під ред. В. В. Копейчикова. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – 320 с.

Макарова Е. В. Методологические основы научного исследования в области права.

В статье раскрыта роль, значение и необходимость применения различных методов, подходов и принципов научного познания при исследовании государственно-правовых явлений и процессов с целью обеспечения достоверности, объективности и всесторонности раскрытия проблемы.

Ключевые слова: методология юридической науки, принципы научного познания, методы исследования.

O. Makarova. Methodological principles of scientific research in law.

The role, meaning and necessity of the usage of different methods, approaches and principles of scientific perception when researching state events of law and processes with the aim of guarantee the authenticity objectivity comprehensiveness disclosure problem.

Keywords: the methodology of legal science, principles of scientific knowledge, methods of research.

Потапенко Н. А.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Розглядається процес становлення та розвитку правової освіти в Україні; виокремлюються його етапи з одночасним розкриттям особливостей кожного з них.

Ключові слова: правова освіта, правова держава, громадянське суспільство, нормативно-правовий акт.

Процес становлення та розвитку правової освіти в Україні є тривалим, історичним і проходить поетапно. З'ясувати етапи становлення та розвитку правової освіти з одночасним розкриттям особливостей кожного з них – одне із поставлених завдань автора.

Але, перш ніж розглянути питання щодо поділу на етапи, слід приділити увагу процесу державотворення, його класифікації, похідною якого є правова освіта населення. За основу класифікації взято державно-правові події у країні, які безпосередньо пов'язані з формальним вираженням України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної, правової держави з одночасним формуванням громадянського суспільства. Процес державотворення умовно можна поділити на два періоди, кожний з яких має свої характерні риси та особливості. Перший період "Проголошення суверенітету країни" безпосередньо пов'язаний із суверенітетом держави і характеризується визнанням верховенства державної влади всередині країни. Суверенітет держави розглядається в контексті розбудови демократичної правової

держави. Носієм і єдиним джерелом влади у країні є народ, який здійснює свою невід'ємну та неподільну владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Даний вид суверенітету знайшов своє формальне закріплення в Декларації про державний суверенітет України (далі Декларація), прийнятій Верховною Радою України 16 липня 1991 року. Цей нормативно-правовий акт ознаменував не тільки початок становлення та розвитку України як суверенної держава, а й початок процесу становлення та розвитку правової освіти в Україні в контексті правової держави та громадянського суспільства. В преамбулі Декларації подано поняття державного суверенітету, а в 10-ти її розділах у повному обсязі розкрито його право розуміння [2]. Для подальшого процесу розбудови України як правової, демократичної держави саме Декларація відіграла роль фундатора, стала основою для Основного Закону та загалом нормативно-правових актів країни. Юридичне закріплення повної самостійності України поза Союзу Радянських Соціалістичних Республік було здійснено Актом проголошення незалежності України, прийнятим Верховною Радою України 24 серпня 1991 року [1].

Для державно-правових процесів, які прямо впливають на становлення та розвиток правової освіти у країні, характерне формальне вираження права як такого. Тобто, пріоритет права перед владою, волею громадян, суспільством, і є головною ознакою другого періоду – “Прийняття Основного Закону“. Вагомим моментом даного періоду є прийняття Основного Закону держави – Конституції України від 24 червня 1996 року, в якій закріплено засади державного та суспільного ладу, правовий статус людини і громадянина, засади здійснення народовладдя, порядок організації та засади діяльності державних органів, засади здійснення місцевого самоврядування, адміністративно-територіальний устрій держави та інше [3]. Основною умовою розбудови правової держави відповідно до статті 8 Конституції України є визнання та дія принципу верховенства права. Найвищу юридичну силу має Основний Закон країни. Норми Конституції України є нормами прямої дії. Розглядаючи право в найширшому філософському розумінні як міру свободи кожного індивіда, вищу соціальну справедливість, верховенство права можна визначити як пріоритет найвищих загальнолюдських цінностей у всіх сферах державотворення країни, політичному та соціальному житті, у тому числі й законотворчій діяльності. Принцип верховенства права зумовлює обов'язковість додержання прав і свобод людини і громадянина і гарантування їх державою. Ця вимога закріплена у статті 3 Конституції України, згідно якої права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а їх утвердження і забезпечення є головним обов'язком держави.

Отже, принцип верховенства права є вираженням ідей примату права над державою, пріоритету природних прав людини у суспільстві та дістає виявлення у верховенстві конституції і правових законів, особливого значення набуває у процесі впровадження принципу верховенства права в суспільну та державну практику. Можна впевнено стверджувати, що принцип верховенства права є необхідним базисом для побудови держави, для індивіда, перетворення громадян-підданих у суспільство особистостей та підкорення політичної влади такому суспільству. Історичний досвід України, потреби соціуму, врешті-решт Конституція України визначили саме такий

напряму розвитку нашої країни.

Як частина державних пріоритетів, беззаперечним конституційним принципом є принцип законності. Як проголошено у статті 8 Основного Закону країни, закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати саме їй. Зауважимо, що по-перше, зміст нормативно-правового акта повинен відповідати основним напрямкам розвитку суспільства, по-друге, важливою є відповідність закону реальним умовам життя і відповідна ресурсозабезпеченість, по-третє, закони повинні бути правовими, тобто відповідати принципам демократії, соціальної справедливості та нормам моралі, по-четверте, відповідність закону розвитку правової системи загалом, по-п'яте, велика увага повинна приділятися дефініціям, зокрема нормативним та доктринальним, оскільки між ними можуть існувати суперечності, неузгодженості та колізії [4]. Не порушуючи принцип законності, здійснюється цілеспрямована робота з реалізації гарантованого Конституцією України права громадян на освіту шляхом прийняття галузевих законів, у яких формально визначені відносини між усіма сторонами освітнього процесу з метою їхнього регулювання, з наступним контролем за виконанням нормативно-правових актів по всій країні та охороною освітніх відносин.

Тому, є всі підстави для надання процесу правової освіти вагомого значення, тому як формально визначено правовий ідеал щодо держави, права та суспільства, загальна орієнтація, спрямування, прагнення і темпи досягнення яких будуть прямо залежати від темпів та ефективності розвитку правоосвітнього процесу.

Критерієм, який покладено в основу визначення етапів становлення та розвитку правової освіти в Україні, є формальне закріплення правоосвітнього процесу у нормативно-правових актах, що має своє обґрунтування.

На нашу думку, процес становлення та розвитку правової освіти розкривають два етапи. Перший етап "фундаментальний" характеризує прийняття нормативно-правового акту цільового призначення. З метою розвитку в державі правової освіти та виховання громадян у дусі поваги до Закону і прав людини і громадянина Кабінет Міністрів України затвердив постанову від 29 травня 1995 року № 366 "Про Програму правової освіти населення України" (далі Програма) [7]. Але "преамбулою" першого етапу правоосвітнього процесу є Програма юридичного всеобучу в Українській РСР, яка була схвалена Постановою Ради Міністрів Української РСР від 29 червня 1990 року № 143 "Про заходи щодо організації юридичного всеобучу в Українській РСР" [5]. Головною метою запровадження постанови була докорінна перебудова правового виховання в Українській РСР. Але, зважаючи на події 1990–1991 років, Програма юридичного всеобучу в Українській РСР не була реалізована в повному обсязі щодо головної мети та поставлених у ній завдань.

В основу Програми правової освіти населення України покладено створення необхідних умов для набуття і використання правових знань широкими верствами населення, закріплено основні напрями правоосвітньої діяльності, зобов'язавши ряд органів державної влади до розробки конкретних першочергових заходів, спрямованих на практичну реалізацію програми, а засоби масової інформації відкрито та систематично висвітлювати зміст і хід реалізації, її значення щодо розбудови правової держави, широко розкривати інформацію загалом про державу і право. Програмою

охоплено великий спектр сфер життєдіяльності населення, в яких здійснюватиметься правовий всеобуч: це і розгалужена мережа загальних та спеціалізованих навчально-виховних закладів незалежно від форми власності від дошкільних до навчальних закладів підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів, особливо тих, чия діяльність пов'язана із законодавством та контролем за його застосуванням, і державні заклади культури, навчально-інформаційні центри, видання юридичної літератури та періодичних видань, і засоби масової інформації та інші.

Для практичної реалізації ряду положень Програми, у загальноосвітніх школах I-III ступенів з 1995 року було запроваджене обов'язкове викладання курсу "Основи правознавства" для учнів 9-х класів, який став фундаментальним для створення системи правової освіти. Навчальний курс спрямований на формування в учнів необхідних знань і навичок для активної, свідомої участі в процесі життєдіяльності соціуму, для спілкування з різноманітними інституціями суспільства та держави. Слід підкреслити, що основна увага була звернута не на вивчення тексту нормативно-правових документів, які з плином часу змінюються, а на опанування базових, "вічних" принципів і положень юридичної науки.

Отже, становлення України як демократичної, правової держави, формування засад громадянського суспільства зумовлюють необхідність підвищення рівня правової культури, правосвідомості, правового виховання громадян, що і є характерним для першого етапу розвитку правової освіти. Статтею 57 Конституції України кожному громадянину гарантується право знати свої права та обов'язки. Правова освіта, шляхом розповсюдження її серед населення країни, забезпечує доведення до відома широкому колу населення про основи держави і права, чинні нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян.

Характерними рисами, які розкривають сутність другого етапу "регіонального", є питання подальшого розвитку правосвідомості населення, подолання правового нігілізму, задоволення потреб громадян у одержанні знань про право, державно-правові явища, що першочергово потребують вирішення на державному рівні. З метою підвищення рівня правової освіти населення, створення належних умов для набуття громадянами правових знань, а також забезпечення їх конституційного права знати свої права і обов'язки затверджено Указ Президента України "Про Національну програму правової освіти населення" від 18 жовтня 2001 року № 992/2001 [6]. Програма передбачає подальше створення необхідних умов для набуття громадянами правових знань та навичок у їх застосуванні, забезпечення доступу громадян до джерел правової інформації, а також визначає основні напрями правоосвітньої діяльності та першочергові заходи щодо їх реалізації.

З метою реалізації вимог статті 57 Конституції України, підвищення загального рівня правової культури, правосвідомості та вдосконалення системи правової освіти населення областей, формування поваги до права та на виконання Указу Президента України "Про Національну програму правової освіти населення", на місцеві органи виконавчої влади покладено завдання забезпечити розроблення і затвердження в установленому порядку регіональних програм правової освіти населення. В областях України були прийняті програми правової освіти населення областей та запропоновано райдержадміністраціям, виконкомам міст обласного підпорядкування у

відповідності до програм правової освіти населення областей розробити та затвердити районні та міські програми правової освіти.

Таким чином, аналізуючи нормативно-правові акти щодо становлення та розвитку правової освіти в Україні, необхідно зазначити, що як центральними так і регіональними органами державної влади здійснюються реальні заходи з приводу розвитку правової освіти. За роки незалежності на основі Конституції України визначено пріоритети розвитку правової освіти, створено відповідну правову базу, здійснюється її практичне реформування. Якщо для першого етапу характерним є сам факт прийняття нормативно-правового акту, який регулює відносини в правоосвітній сфері демократичної правової держави, то для другого етапу характерним є забезпечення розробки і затвердження в установленому законом порядку регіональних (обласних, районних, міських) програм правової освіти населення.

Класифікація щодо становлення та розвитку правової освіти характеризується як регулятивно-статична, оскільки її функціональна спрямованість зводиться до стабілізації правоосвітніх відносин. Звісно, що це буде залежати не тільки від кількості прийнятих нормативно-правових актів, які регулюватимуть сферу правоосвітніх відносин, а й від їхньої якості та юридичної сили. На сьогодні для сфери правоосвітніх відносин характерним є існування нормативно-правових актів підзаконного значення, якими обумовлено правоосвітній рівень населення країни. Нормативно-правові акти, які на рівні Закону України регулюють у країні сферу освіти загалом, лише частково регулюють правоосвітню сферу.

Підводячи підсумок викладеному матеріалу щодо класифікації розвитку правової освіти за етапами, на нашу думку доречним є комплексний підхід, так як державно-правові процеси, які є основоположними для становлення та розвитку держави і права, супроводжуються прийняттям відповідних нормативно-правових актів, які регулюють сферу правоосвітніх відносин:

– затвердження постанови Кабінету Міністрів України “Про Програму правової освіти населення України” започаткувало правоосвітній процес в контексті проголошення про державний суверенітет України, розбудови правової держави та громадянського суспільства і є характерною рисою першого етапу;

– прийняття Указу Президента України “Про Національну програму правової освіти населення”, з подальшим розробленням і затвердженням в установленому порядку регіональних програм правової освіти населення, не порушуючи принципу законності та посилаючись на статті Основного Закону, розкривають сутність другого етапу розвитку правової освіти. А безперервний характер правової освіти у системі освіти України підняв правову освіту на належний освітній рівень, та прискорить процес розбудови правової держави та громадянського суспільства з відповідним рівнем правосвідомості, правової культури та правового виховання населення.

Використані джерела:

1. Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року // Відомості Верховної Ради України. – 1990. – № 38. – С. 502.
2. Декларація про державний суверенітет України: Прийнята Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 р. – К. : Вид-во “Україна”, 1991. – 8 с.

3. Конституція України / Верховна Рада України. – Офіц.вид. – К. : Парламентське вид-во, 2006. – 59 с.
4. *Оніщенко Н. М.* Сприйняття права в умовах демократичного розвитку: проблеми, реалії, перспективи : монографія / відп. ред. Ю. С. Шемшученко. – К., 2008. – С. 169.
5. Про заходи щодо організації юридичного всеобучу в Українській РСР: Постанова Ради Міністрів Української РСР від 29 червня 1990 року № 143 [Електронний ресурс] / Урядовий портал. – Режим доступу: // <http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/cardnpd>
6. Про Національну програму правової освіти населення: Указ Президента України від 18 жовтня 2001 року № 992/2001 // Офіційний вісник України – К., 2001. – № 43. – С. 192.
7. Про Програму правової освіти населення України: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 травня 1995 року № 366 // ІПС “Законодавство”, версія 2.6.3.

Потапенко Н. А. Етапы становления правового образования в Украине.

В статье рассматривается процесс становления и развития правового образования в Украине; выделяются его этапы с одновременным раскрытием особенностей каждого из них.

Ключевые слова: правовое образование, правовое государство, гражданское общество, нормативно-правовой акт.

N. Potapenko. Stages of formation of legal formation in Ukraine.

In article process of formation and development legal aboutrazovaniya in Ukraine is considered; its stages with simultaneous disclosing osobennostej each of them are allocated.

Key words: legal formation, lawful state, civil society, the regulatory legal act.

Скригонюк М. І.
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ЗАКОН БОРОТЬБИ ЗА МИР – ОСНОВНИЙ ЗАКОН ПЛЕБСОЛОГІЇ

У науковому форматі української філософії права автор висвітлює інноваційну, концепцію плебсології, в межах якої формулює основний її закон – закон боротьби за мир. У роботі дослідженні також приводи і підстави започаткування та розвитку умов і обставин, що сприяли витворенню даного закону, показана його значущість для суспільства.

Ключові слова: філософія права, плебсологія, закон боротьби за мир.

І природа і суспільство, а отже й конкретна людина повсякчас характеризується певними об’єктивно-існуючими закономірностями. Насправді ж, йдеться про те, що між усім суцям у цьому мінливому світі фактично існує постійний і необхідний зв’язок. Такі висновки логічно випливають з самого змісту даного природно-соціального явища, що вдало наречене людиною як закономірність. Щоправда, будь-який елемент означеної закономірності як явної, реальної, замкненої системи наділений такими ознаками його внутрішньої природи, що є властивими саме йому. Хоча, звісно ж, що у первинному світосприйнятті, без виключення, усі явища у Всесвіті, а отже, й у соціумі взаємопов’язані умовами природної часо-просторової модифікації. Таким чином, ми погоджуємося з висловленою думкою, що закономірність – це об’єктивно-існуючий, постійний і необхідний взаємозв’язок між предметами, явищами, процесами, що впливають з їхньої сутності [3, с. 702].